

Дмитренко Віталій Анатолійович

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Дмитренко Віта Іванівна

кандидат історичних наук, доцент, старший викладач кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

ПЕРФОРМАНС ЯК МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЯВ «КУЛЬТУРИ СОЛІДАРНОСТІ»

Сучасний український словник іншомовних слів трактує солідарність як спільність інтересів, однастайність, єдність думок і дій, співчуття їм [10]. Онтологічною передумовою цього феномену є соціабельність – тобто здатність до взаємодопомоги та кооперації, притаманна більшості соціальних організмів [6, с. 593]. Науковці, розмірковуючи про природу солідарності, неодноразово наголошували на її морально-етичному підґрунті. Зокрема, Юрген Габермас вважав основою солідарності конвергенцію почуттів, котра виникає внаслідок збігів моральних оцінок, висловлених людьми щодо явищ чи фактів одного й того ж порядку. Тож солідарність, на думку дослідника, забезпечує задоволення потреб людей через поєднання ними своїх духовних цінностей, визнання їх загальними для певної соціальної групи чи соціуму в цілому [11, с. 67–68].

У новітній історії ідеї солідарності знайшли втілення у соціально-політичній концепції солідаризму. Вона проголошує первинним та визначальним фактором життя будь-якого суспільства співдружність його членів. Солідаризм розглядається як ефективна стратегія розвитку соціуму, котра підвищує його можливості за рахунок синергетичного ефекту, що виникає внаслідок усвідомлення різними соціальними групами спільності інтересів і здійснення ними узгоджених дій. Ідеї, що сповідуються представниками солідаристського руху, як правило, розглядаються в контексті «ідеології Третього Шляху» (або «Третьої позиції»), що протиставляє себе як марксизму, так і лібералізму [5, с. 5–6]. Солідаризм є платформою та політичною програмою багатьох сучасних європейських партій і рухів, що, використовуючи владний інструментарій, втілюють його постулати в реальне життя. Така діяльність призвела до появи явища, окресленого дослідниками як «культура солідарності».

Утім, її формування відбувається не лише під впливом політичних ідеологій та практик. Важливо пам'ятати, що становлення «культури солідарності» припадає на час, означений як постмодерн. Тож його культурні детермінанти теж задають вектор суспільним змінам. Так, антропологіза-

ція гуманітарних студій спровокувала появу розвідок з історії ментальності, пам'яті, постколоніальних та гендерних досліджень, котрі спонукали переосмислити усталені погляди на систему цінностей, прийнятих у європейському суспільстві. За таких обставин важливим стало не лише зрозуміти «іншого», а й відчутти та співпереживати йому. Постмодернізм у мистецтві інспірував стирання граней між різними жанрами, стилями і культурами, скасував бар'єр між автором і споживачем, зробивши останнього повноправним учасником творчого процесу. Отже, утворено мистецькі підвалини функціонування «культури солідарності», в основі котрих лежить співпричетність. Чи не найкращим утіленням таких мистецьких новацій став перформанс (від англ. Performance art).

Насамперед, зауважимо, що, попри поширеність перформансу в сучасній культурі, єдиної, чітко усталеної дефініції цього явища на сьогодні не існує. Під ним зазвичай розуміють синтетичну, концептуальну форму «мистецтва дії», що полягає у виконанні митцем певних, заздалегідь спланованих актів перед аудиторією. Мистецтво перформансу спирається, передовсім на акторську майстерність, музику й танець, а також використовує для підсилення ефекту поезію, прозу та живопис. Як правило, – це неповторна, одноразова подія, а не культурний артефакт, хоча її часто фіксують за допомогою відео та фотозйомки [2].

Дослідники віднаходять корені перформансу в первісних ритуалах, містеріях античності, релігійних дійствах чи народних гуляннях доіндустріальної доби, вказують на його прояви у творчості футуристів, дадаїстів, сюрреалістів. Утім, справжнє народження цього мистецтва, як і самого терміну, відносять до 60–70-х років ХХ століття. При цьому, відзначимо, що поширення перформансу як мистецтва відбувається на фоні утвердження постмодерністської парадигми, котра робить акцент на видовищності, знаковій символічності та візуальній орієнтованості культури.

Видовищність, притаманна виконавському мистецтву за своєю суттю, в перформансі проявляється в самодостатній дії, що виходить за межі утилітарності та функціональності. Вважаємо слушним зауваження Віктора Кісіна, котрий характеризує таку видовищність як «... спеціально організовану в часі та просторі публічну демонстрацію соціально значущої поведінки» [7, с. 68–69]. При цьому, слідом за Максом Вебером під «соціально значущою поведінкою» ми розуміємо усвідомлені дії людини, що сенсовно співвідносяться з діями інших людей: «Соціальною ми називаємо таку дію, яка згідно зі смыслом, закладеним діючою особою або діючими особами, співвідноситься з діями інших людей та орієнтується на них» [4, с. 602–603]. Тож перформанс несе в собі знакову символічність та є соціально значущим видовищем адже торкається здебільшого суспільно важливих тем, спонукає до співрозуміння, співпереживання та співпричетності. Все це робить його важливим атрибутом «культури солідарності».

Щоб проілюструвати цю тезу проаналізуємо низку перформансів. У каліфорнійській галереї «F Space» 19 листопада 1971 року відбувся перформанс «Постріл» («Shoot»), zorganizований американським митцем

Крісом Бурденом. У ході цієї акції помічник прострелив руку художнику з відстані п'яти метрів. Дійство інтерпретували як протест проти війни у В'єтнамі та заклик заборонити носіння зброї. Своєю акцією художник порушив питання про цінність людського життя та важливість особистої безпеки і недоторканності в цивілізованому світі [1].

Тема важливості довіри у людських взаєминах знайшла втілення в перформансі «Енергія спокою» («Rest Energy»), який провели Марина Абрамович і Улай в Амстердамі 1980 року. Під час акції митці стояли один навпроти одного, Улай тримав тятиву і стрілу, націлену в серце художниці, а Марина – сам лук. Важливою деталлю стали мікрофони, прикріплені до тіл акторів, котрі відстежували і передавали їх серцебиття [3].

Тематика війни, страждань, співпереживання до слабшого загалом надзвичайно популярна в перформансах, виступаючи миттєвою реакцією на конкретні події. Так, 11 березня 2022 року український музикант Богдан Конаков на вокзалі Лондона вдав убитого українського цивільного, щоб привернути увагу до воєнних злочинів Росії у війні проти України. Перформанс він назвав «Wake Up». Своєю акцією він прагнув спонукати Велику Британію та інші країни «прокинутися» й підтримати Україну, а разом із нею всю демократичну цивілізацію [9]. Після бомбардування Маріупольського драматичного театру, коли нападників не зупинив розміщений перед ним напис «Діти», у багатьох містах Європи, серед яких – Прага, Варшава, Щецин, Берлін та ін., – активісти перед місцевими театрами зробили аналогічні написи, викладені зі свічок на згадку про жертви варварської атаки [8].

Таким чином, представлені приклади, а вони непоодинокі, засвідчують, що перформанс завдяки своїй видовищності, символічності та візуальній орієнтованості виступає мистецьким втіленням цінностей на основі котрих побудована та функціонує «культура солідарності».

Список використаних джерел

1. 4 перформанси, які залишили слід у сучасному мистецтві. URL: <https://vogue.ua/ua/article/culture/art/4-performansa-kotorye-ostavili-sled-v-sovremennom-iskusstve.html>
2. Lisa S. Wainwright. Performance art. URL: <https://www.britannica.com/art/performance-art>
3. Абрамович М. Пройти крізь стіни. URL: <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/mystetstvo-yake-ne-povisysh-na-stinu>
4. Вебер М. Основные социологические понятия. Москва: Прогресс, 1990. 808 с. (Социологич. мысль Запада).
5. Гай-Нижник П.П. Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні. Гілея. 2011. № 44 (2). С. 5–24.
6. Заблоцький В. Солідарність. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с.
7. Кісін В. Б. Режисура як мистецтво та професія. Навчальне видання. Київ: Науково-освітній центр «АЕЛС-технологія», 1998. 104 с.

8. Найденко Ю. 10 акцій протесту у світі проти війни в Україні, що найбільше запам'яталися. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/viyna-v-ukrajini-yak-protestuyut-proti-zlochiv-rosiji-u-sviti-foto-novini-ukrajini-50233840.html>

9. Перформанс Богдана Конакова: Wake-up. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/culture/art/324225-tilo-ukrayinskogo-tsvilnogo-na-vokzali-v-londoni-performans-bogdana-konakova-wake-up>

10. Солідарність. Український словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgibin/u/book/sis.pl?Qry=%D1%EE%EB%B3%E4%E0%F0%ED%B3%F1%F2%FC>

11. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. Санкт-Петербург: Наука, 2008. 417 с.

Кісельова Тетяна Валеріївна

аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ В ТРАНСГУМАНІЗМІ

Свобода — це сила людини, яка керує своєю волею. Бажаючи певного результату, люди спрямовують свої думки та зусилля, а також свободу для реалізації власної мети. Можливості та межі особистої свободи, її вияви та значення для життя людини важливе питання для антропології та соціальної філософії. Філософи екзистенціалісти оцінюючи життя суспільства в індустріальну епоху вважали, що бурхливий розвиток науки та техніки обмежував та позбавляв людину її свободи. Людина стала разом з виробництвом чи ланкою виробництва, яка мала діяти за необхідною для соціуму інструкцією. В результаті технологічного розвитку XX століття, людина ставала все більше залежною від технічно-культурних та економічних процесів, що зменшувала можливість людини зберігати свою ідентичність. Тому проблема обмеження свободи особистості наразі дуже актуальна, адже сучасний розвиток науки й техніки більш інтенсивніший та всеохоплюючий. Ідеї трансгуманізму та використання нових технологій в побутовому житті стає всеохоплюючими. Тому багато критиків ідей трансгуманізму стверджують, що нанотехнології, кіборгізація та штучний інтелект покладуть кінець особистій свободі людини.

Провідні світові дослідження з питань узгодження особистісної свободи та трансгуманістичного майбутнього людства належить Н. Бострому, Р. Курцвейлу, О. Болокіну, Г. Моравцю та З. Іштвану. Серед вітчизняних досліджень проблеми співвідношення особистісної свободи та нових технологій і ймовірного їх розвитку можна виділити О. Барабаш, Н. Капустіну, В. Огорокову та Ю. Мартинюка. Загальним мотивом яких є твердження, що трансгуманізм інтелектуальний та культурний рух заснований на ідеї принципового покращення всього життя людини, як інтелектуальної, фізичної та вольової сфери завдяки високотехнологічним досягненням.